

УДК 378.147;351.746.1

Віктор ПОЛЮК,

*кандидат педагогічних наук, доцент, Національна академія
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТЕХНОЛОГІЇ ДИСКРЕТНОГО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПРИКОРДОННОГО ВІДОМСТВА

У статті розкрито сутність технології дискретного формування професійної готовності військовослужбовців прикордонного відомства України, передумови для застосування дискретного підходу до освітньої діяльності вищого навчального закладу прикордонного відомства. Подано авторське визначення сутності дискретного підходу з урахуванням специфіки професійної діяльності персоналу прикордонного відомства.

Ключові слова: *прикордонне відомство, дискретний підхід, професійна готовність, технологія.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Теоретичне обґрунтування інтеграційних процесів в системі формування професійної готовності військовослужбовців прикордонного відомства та існуючий перебіг інтенсифікації освітнього процесу в сучасних умовах дозволяє переглянути методичний бік формату формування їх професійної компетентності, а як результат, їх загальної професійної готовності до виконання службових, бойових, оперативних та інших обов'язків у сфері діяльності прикордонного відомства.

© Полюк В.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Питаннями формування готовності до службової діяльності військовослужбовців у різних аспектах навчання займалися багато молодих вчених-педагогів вищих військових навчальних закладів і Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького зокрема. Робота Н. Усачик спрямована на формування компетентності в процесі стажування, О. Торічний дослідив питання формування військово-спеціальної компетентності, В. Балашов, А. Галімов, Д. Іщенко вивчали виховний аспект в процесі навчання майбутніх офіцерів-прикордонників. Велику увагу приділяли питанню формування професійної готовності військовослужбовців відомі педагоги та психологи (О. Барабанщиков, Б. Олексієнко, В. Ягупов та ін.).

Метою статті є розкриття напрацювань, спрямованих на підвищення ефективності формування професійної готовності військовослужбовців прикордонного відомства засобами дискретного підходу до їх навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчить практика та особистий досвід, вагомий вплив на формування професійної готовності військовослужбовців будь-якого рангу здійснюють зовнішні та внутрішні фактори. Зовнішні фактори (політична, соціальна та економічна ситуація у державі), які безумовно є об'єктивними і їх необхідно лише враховувати у будь-якому виді діяльності. Внутрішні фактори носять суб'єктивний характер – це вплив особистості на мету, зміст, сутність процесу і освітнього зокрема. У системі діяльності прикордонного відомства професійну готовність визначаємо як інтеграція трьох компонент компетентності: військова (загальновійськова підготовка); прикордонна (прикордонна служба, прикордонний контроль, оперативно-розшукова діяльність); фахова (галузева підготовка) та психологічної готовності до діяльності в особливих умовах. В існуючій системі формування загальної професійної готовності військовослужбовців прикордонного відомства, офіцерського корпусу у тому числі, існує проблема первинної підготовки військовослужбовців прикордонного відомства. Вагомим та впливовим її недоліком є те,

що молодь, яка після школи (середня освіта) вступає вчитися у вищий військовий навчальний заклад прикордонного відомства, усвідомлює та уявляє свою майбутню професійну діяльність на досить низькому рівні і майже не рефлексує щодо своєї здатності бути офіцером, але в результаті вони отримують первинне звання офіцера. Така організація їх професійної підготовки безповоротно робить з них особистість, незалежно від її здібностей та здатностей, особу, яка після випуску виконує як мінімум тактичні завдання на досить відповідальному рівні в ієрархії системи діяльності прикордонного відомства. Саме те, що офіцер не може стати прапорщиком, сержантом або рядовим, створює передумови до залишення лав прикордонного відомства, хоча особа могла б досить вдало відповідно до своїх здібностей та здатностей якісно та ефективно виконувати службові обов'язки на відповідних нижчих рівнях ієрархії прикордонного відомства. На нашу думку, такий шлях не уможливорює комфортну самореалізацію особистості, тим більше тої, яка обрала досить психологічно складний життєвий шлях військовослужбовця.

Виключаючи випадковість виникнення певного особистого статусу, а значить і певної відповідальності за свої дії, а також похибок на життєвому шляху, доречно надавати можливість людині на самовизначення, самоусвідомлення своїх здібностей та здатностей, а головне – упевненості у майбутнє. Концептуально це можна здійснити через збільшення ініціаційних процесів [1], кількості спроб соціалізації у процесі навчання у типових та реальних умовах у сфері діяльності прикордонного відомства, а також створення умов для надання особі можливості випробувати себе у всіх іпостасях та рівнях відповідальності службової діяльності обраного шляху та досягти найбільш комфортного рівня на шляху до кар'єрного піку. Тому доречним та ефективним, на нашу думку, буде застосування технології дискретного формування професійної готовності військовослужбовців прикордонного відомства до виконання службових обов'язків з потужною підтримкою та сприянням системи безперервності освіти.

Досліджуючи питання дискретного підходу, Л. Корчагіна визначила, що це є поділений, переривчастий, складений з окремих частин,

з певним протиставленням до цілей безперервності, підхід до підготовки фахівців [2].

Слід зазначити, що у документах ЄС визначається відмінність між трьома типами навчання: формальним, неформальним, спонтанним або неофіційним [3].

Формальне навчання, як правило, надається навчальними закладами або організаціями, воно структуроване з огляду цілей навчання і тривалості навчання і завершується видаванням свідоцтва про освіту. Формальне навчання є цілеспрямованим з огляду того, хто навчається.

Спонтанне навчання здійснюється під час повсякденної життєдіяльності людини, пов'язане з її роботою, життям у сім'ї або дозвіллям. Воно не є структурованим з точки зору цілей, тривалості навчання і допомоги в навчанні, і після його завершення не видається свідоцтво про навчання. Спонтанне навчання може бути цілеспрямованим, проте в більшості випадків воно не є таким.

Неформальне навчання людина здійснює поза межами навчального закладу і після закінчення якого також не видається свідоцтво про навчання. Проте воно структуроване в плані цілей навчання, тривалості навчання і допомоги в навчанні. Неформальне навчання є цілеспрямованим з погляду того, хто навчається.

І якщо формальне навчання у системі підготовки реалізується через проходження циклів безперервної освіти і здобуття дипломів чи відповідних офіційних сертифікатів, які засвідчують отримання кваліфікації та ступеня підготовки, неформальна та спонтанна освіта здобувається частіше при застосуванні дискретного підходу [2].

Саме вдале поєднання компетентності, здібностей зі здатністю та психологічною готовністю до виконання службових обов'язків у системі діяльності прикордонного відомства у підсумку забезпечує сформованість загальної професійної готовності військовослужбовців прикордонного відомства і, на нашу думку, на якість цього процесу впливає саме методичний бік технології організації освітнього процесу [4].

Відповідно до предмета нашого дослідження дискретний підхід являє собою циклічну зміну форм навчання: академічну (набуття тео-

ретичних знань, умінь та основ практичних навиків у процесі навчання у закладі освіти) та навчання в реальних умовах майбутньої професійної діяльності під час стажувань на кордоні.

Загальна сутність технології дискретного формування професійної готовності (див. рисунок) полягає в посиленні ефектів і кількості активної соціалізації та ініціації в житті особистості під час навчання, закріплення особистістю практичних навиків із здобутих або незакарбованих знань, набутих умінь під час навчання й отримання практичного досвіду в реальних умовах, з найвищим рівнем відповідальності. Це може бути реалізовано лише під час тривалого періоду стажувань на реальному кордоні, при цьому завжди слід мати право на помилку у спробах соціалізації в нових, передбачених, або непередбачених умовах та у службовій діяльності на різних рівнях відповідальності [5]. Мотивацією для входження у склад прикордонників стане постійна необхідність рефлексії або достатньо глибоке усвідомлення себе як особистості, як українця, військовослужбовця, прикордонника, фахівця тощо. Саме це може бути важливим для прикордонника будь-якого рангу, зважаючи на те, що його місія неймовірно специфічна. Військовослужбовця прикордонного відомства завжди супроводжує необхідність свідомої інтеграції в процесі життя одночасного вирішення загальнопобутових та специфічно службових завдань.

З метою досягнення більш високого рівня сформованості професійної готовності військовослужбовців прикордонного відомства, необхідно надавати особистості, яка обрала такий складний шлях, етапи делікатної підготовки. Саме поетапну та поступову (за всіма рівнями та щаблями системи управління діяльністю прикордонного відомства) підготовку слід здійснювати як професійну зі збільшенням кількості ініціаційних подій у процесі становлення (професіоналізації) майбутніх державних службовців у сфері відповідальності та діяльності прикордонного відомства. Такий шлях може забезпечити створення мотивації до постійного самовизначення та самоусвідомлення, отримання великого обсягу інформації про реалії майбутньої професійної діяльності у сфері відповідальності прикордонного відомства на всіх рівнях його ієрархії.

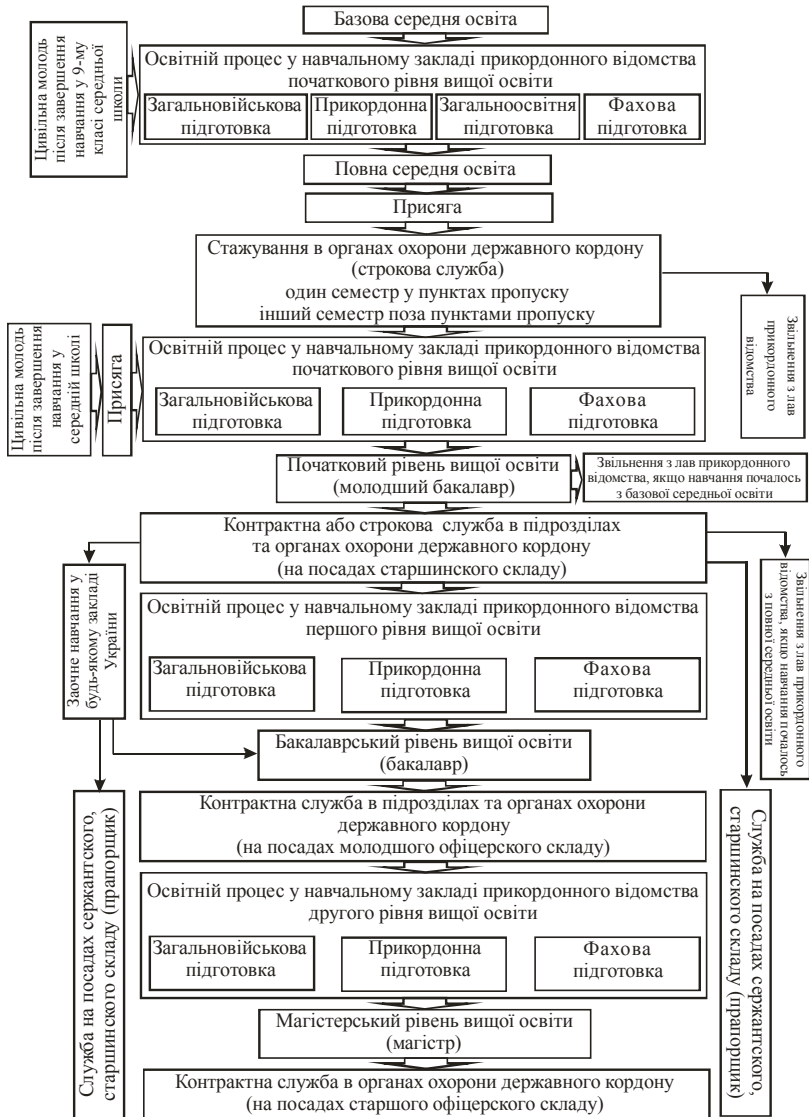


Схема технології дискретного формування професійної готовності військовослужбовців прикордонного відомства

Вагомого значення, як свідчить досвід участі військовослужбовців прикордонного відомства в антитерористичній операції, особливо на початку агресії, набуває зміст військової компоненти моделі офіцера-прикордонника. Тому отримання найкращого результату щодо сформованості професійної готовності військовослужбовців будь-якого рангу та їх професіоналізації слід розпочинати як можна раніше, а саме на пропедевтичному етапі. Для цього слід створювати умови для надбання різних рівнів вищої освіти: “молодший бакалавр” у навчальному закладі початкового рівня вищої освіти з військовим та прикордонним нахилом, з урахуванням специфіки та реалій діяльності, що дозволить впливати на формування професійної орієнтації молоді, при цьому не обмежуючи їхнього права вибору свого майбутнього і своєї ролі та місця в ієрархії прикордонного відомства та держави у цілому. Процес професійної орієнтації повинен бути оснований, виходячи із філософської концепції розвитку індивіда, а звідси і професіоналізації у процесі навчання. Тому незважаючи на зовнішні та внутрішні фактори та впливи, що здійснюють як позитивний, так і негативний тиск на розвиток суспільства і освітнього процесу, питання професіоналізації військовослужбовців прикордонного відомства повинне мати сталий та раціональний характер.

Першим етапом професіоналізації ми вбачаємо початок після отримання загальної середньої освіти (9 класів середньої школи) у коледжі (ліцеї, колегіумі тощо) прикордонної служби, тобто навчальному закладі початкового рівня вищої освіти, де навчання буде спрямоване на реалізацію чотирьох компонент: загальновійськової, прикордонної, загальноосвітньої та професійно орієнтованої (фахової). Відповідно до цього передбачається, що фахова підготовка військовослужбовців здійснюється з актуальних для прикордонного відомства напрямів навчання, а саме: менеджмент, правознавство, філологія, телекомунікація, інженерія, а також посилена загальновійськова військова та прикордонна підготовка первинного рівня в умовах активного впливу виховного аспекту на засадах традицій прикордонного відомства та постійної популяризації сфер його діяльності.

Після реалізації загальноосвітньої компоненти (повна середня освіта) здійснюється тривалий період стажування в органах охорони Державної прикордонної служби України, яка буде прирівнюватися до строкової служби. Причому стажування (служба) має відбутися зі зміною виду діяльності у сфері відповідальності прикордонного відомства (прикордонна служба та прикордонний контроль) та зміною місця служби (ініціація, яка сприяє розвитку вмінь соціалізації). Цей етап завершується отриманням повної середньої освіти та рішенням особи про подальше навчання й сфери своєї майбутньої професійної діяльності з можливістю продовжити подальше навчання у закладі прикордонного відомства. У цей же період надається можливість розпочати навчання у навчальному закладі початкового рівня вищої освіти прикордонного відомства бажаним з дипломом повної середньої освіти.

Акцент навчання після отримання повної середньої освіти зводиться до реалізації загальновійськової, прикордонної та фахової компоненти у сферах актуальних для ДПСУ на більш високому рівні, а саме, рівні відповідальності сержантського та старшинського складу (прапорщик) з урахуванням специфіки діяльності прикордонного відомства. Етап завершується тривалим стажуванням на відповідних посадах не менше як рік (строкова служба зі зміною виду та місця служби) або повноцінна контрактна служба у лавах прикордонного відомства. Цей етап завершується отриманням початкового рівня вищої освіти “молодший бакалавр” і сприяє самовизначенню та самоусвідомленню своєї ролі та місця у майбутній професійній діяльності. Після отримання початкового рівня вищої освіти “молодшого бакалавра” може продовжити навчання у будь-якому вищому навчальному закладі України та отримати перший рівень вищої освіти “бакалавр” заочно і продовжувати службу у лавах прикордонного відомства на посадах сержантського та старшинського складу або додатково вивчитися на курсах підготовки (спеціальні або дистанційні) й отримати первинне офіцерське звання.

На етапі отримання чергового рівня вищої освіти “бакалавр” для тих, хто чітко визначив себе у майбутньому як офіцер, здійснюється

підготовка у вищому навчальному закладі прикордонного відомства, яка спрямована на підготовку офіцерських кадрів тактичного рівня, концептуальними основами якого є отримання фундаментальних знань за напрямом навчання з поглибленою військовою, прикордонною та фаховою компонентами, що дозволить отримати знання, уміння та практичні навички у військовій сфері, у сфері діяльності прикордонного відомства та у фаховій сфері з відповідного напрямку навчання, які є актуальними для прикордонного відомства на той час. Відбувається набуття досвіду теоретичного проектування та практичної реалізації існуючої моделі оперативно-службової, службової та бойової професійної діяльності у сфері відповідальності прикордонного відомства.

На наступному етапі навчання – отримання чергового рівня вищої освіти “магістр” – здійснюється підготовка офіцерських кадрів оперативно-тактичного рівня та відбувається набуття досвіду теоретичного проектування, розвитку та практичної реалізації інноваційної моделі оперативно-службової, службової та бойової професійної діяльності у сфері відповідальності прикордонного відомства.

Висновки. Отже, концепція, на наш погляд, визначає та враховує можливі інтеграційні процеси, що впливають на інтенсифікацію освітнього процесу, а також інтенсифікацію навчальної діяльності як методичну основу, що забезпечує підвищення ефективності формування загальної професійної готовності військовослужбовців прикордонного відомства на підвалинах компетентнісного, інтегративного, системного, синергетичного, акмеологічного та особистісно-діяльнісного підходів, які спрямовано на формування здатності ефективно реалізовувати свої здібності, а також формувати особистісні якості, розвивати здатності до різного роду діяльності у сфері відповідальності прикордонного відомства не тільки у майбутніх офіцерів-прикордонників, а й у будь-якої особистості, яка незалежно від життєвих обставин, опинилася в системі прикордонного відомства. Методом експертного оцінювання технології було визначено низку позитивів, а саме:

отримання достовірної інформації про здібності та здатності курсантів з незалежних джерел: академія, перший етап стажування, другий етап стажування;

не допущення в лави прикордонного відомства осіб з низьким рівнем комунікабельності, морально-ділових якостей;

надання можливості служити у лавах прикордонного відомства на посадах, які відповідають здібностям та здатностям особи на різних посадах з різним рівнем відповідальності;

низький відтік офіцерських кадрів;

високий рівень профорієнтаційної роботи;

високий конкурс на вступ до вищого навчального закладу прикордонного відомства.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі – дослідження питань співвідношення здатності та здібності військово-службовців прикордонного відомства ефективно виконувати службові обов'язки після навчання у вищому військовому навчальному закладі.

Список використаної літератури

1. Андрощук О. Ю. Роль ініціацій у процесі становлення майбутніх офіцерів-прикордонників / О. Ю. Андрощук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2010. – Вип. 2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnads_2010_2_24

2. Корчагіна Л. М. Дискретний та безперервний підходи щодо професійної підготовки державних службовців / Л. М. Корчагіна // Університетські наукові записки. – 2009. – № 3. – С. 296–300.

3. Меморандум безперервної освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf

4. Торічний О. В. Роль стажування у формуванні військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників / О. В. Торічний // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2013. – Вип. 2. – С. 438–444.

5. Грязнов І. О. Система формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі стажування в органах Державної прикордонної служби України / І. О. Грязнов, Н. М. Усачик // Педагогічний дискурс. – 2011. – Вип. 9. – С. 80–86

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Романишина Л. М.

Стаття надійшла до редакції 7.12.2016.

Полюк В. Концептуальные основы технологии дискретного формирования профессиональной готовности военнослужащих пограничного ведомства

В статье раскрыта сущность технологии дискретного формирования профессиональной готовности военнослужащих пограничного ведомства Украины, предпосылки для применения дискретного подхода к образовательной деятельности высшего учебного заведения пограничного ведомства. Представлено авторское определение сущности дискретного подхода с учетом специфики профессиональной деятельности персонала пограничного ведомства.

Ключевые слова: *пограничное ведомство, дискретный подход, профессиональная готовность, технология.*

Polyuk V. Conceptual bases of formation of professional readiness of discrete border agency personnel technologies

The article reveals the essence of digital technology of formation of professional readiness of the Ukrainian border agency personnel. revealed the preconditions for the application of discrete approach to the educational activity of the higher educational institutions of the border agency. Presented by the author's definition of the essence of the discrete approach, taking into account the specifics of the professional activity of the border agency staff.

In the system of border agency professional readiness defined as the integration of the three components of competence: military (Combined training); Border (Border Service, border control, Operational Activities); professional (industrial training) and psychological readiness for activity in special conditions. An important and influential its drawback is that young people who after school goes to study in higher military educational institution border agency understands and imagines his future professional activity at a low level and hardly reflects on his ability to be an officer, but result, they are the primary rank officer. Such an organization of their training makes them irrevocably person, regardless of his abilities and capabilities,

the person who performs the release of at least tactical tasks, responsible enough level in the hierarchy of the system of border agency.

According to the subject of our study discrete approach is a cyclical change in learning: academic (acquiring theoretical knowledge and the practical skills in the learning process in educational institutions) and training in actual future careers while training at the border.

General nature of technology discrete formation of professional readiness is enhanced effects and the number of active socialization and initiation into the life of the individual while studying, securing individual practical skills of acquired or imprinted knowledge, acquired skills during their studies and obtain practical experience in the real world, with the highest level of responsibility that can only be exercised during a long period of training on real border, it always have the right to make mistakes in trying new socialization foreseen or unforeseen circumstances and at all official activities at different levels of responsibility. The concept defines and allows for possible integration processes affecting the intensification of the educational process and intensifying training activities as methodological framework that enhances the efficiency of formation of professional readiness of the total military border agency.

Keywords: *border agency, the discrete approach, professional readiness, technology.*